

המרבה לספר משובח - ב'מגיד' או ב'שולחן ערוך'?

פתיחה

- א. ארבע קושיות במבנה הסדר
- ב. המצוה - לקצר באמירת ההגדה
- ג. הסדר שבלייל הסדר
- ד. תוספת - סיפור יציאת מצרים

פתיחה

בליל הסדר, ליל היציאה מעבדות לחירות, מצווים אנו לנהוג כבני מלכים. גם את האלמנטים החומריים הכלולים בכך לא הזניחו חז"ל, ולכך אנו מוצאים ביטויים שונים: "ויסדר שולחנו יפה בכלים נאים כפי כוחו, ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות" (טור סי' תעב); "ואחר כך נמשך בסעודה, ואוכל כל שהוא רוצה לאכול, ושותה כל שהוא רוצה לשתות" (רמב"ם חמץ ומצה ח, ח); ו"כשסועד אדם בלילה הזה, צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות" (שם ז, ח), ועוד ביטויים ומנהגים שונים המעצבים את מהלכו של ליל הסדר.

מאידך, את ההגדה אנו פותחים במעשה שלאורו אנו שואפים לנהל את סדר הפסח שלנו:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם 'רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית!'

לאור סיפור זה, והקביעה שלפניו כי "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", נוהגים רבים להאריך בקריאת ההגדה ככל הניתן. כתוצאה מכך תדמיתו של ליל הסדר נתפסת אצל רבים כ'אתגר' משפחתי וחינוכי, והקושי, לא רק אצל ילדים, להתאפק עד להגשת המאכלים ב'שולחן ערוך', הוא משמעותי. החובה לסיים את אכילת האפיקומן עד חצות הלילה גורמת לכך שגם לאחר שכבר הגיעו ל'שולחן ערוך', משפחות המהדרות ומאריכות בקריאת וסיפור ההגדה נאלצות בסופו של דבר לוותר על תחושת החירות והנעימות ולסעוד במהירות כדי לעמוד בזמנים.

האם ייתכן שישנה סתירה בין מצות סיפור יציאת מצרים לתחושת המלכות והחירות שעלינו לחוש בלילה זה?

א. ארבע קושיות במבנה הסדר

מלבד שאלת החירות, מעלה המנהג להאריך זמן רב בסיפור ההגדה קשיים נוספים בהבנת מבנה הסדר שתיקנו חז"ל:

1. תענית בכורות

בשולחן ערוך (או"ח סי' תע סע' א) נאמר: "הבכורות מתענין בערב פסח, בין בכור מאב בין בכור מאם".

כיצד חכמינו תיקנו לבכורות להתענות בערב פסח כאשר עיקר המצוה הוא להאריך בסיפור יציאת מצרים ולאכול בשעה מאוחרת? האם תענית שמסתיימת כה מאוחר אינה עלולה לפגוע בתחושת החירות?

2. אכילה קודם הלילה

חכמינו ז"ל גזרו להמעיט באכילה בערב הפסח, כדי שיוכל לאכול בליל הסדר את המצה לתיאבון, וכך כותב השולחן ערוך (סי' תעא סע' א): "אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה כדי שיאכל מצה לתיאבון. אבל אוכל מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כריסו מהם". ועוד קודם (סי' תע סע' ג): "האיסטניס מתענה בערב פסח כדי שיאכל מצה לתיאבון".

מדוע חששו כל כך שמא לא יהיה בו כח לאכול את המצה לתיאבון, והרי מגיעים לאכילת המצה רק בשעות המאוחרות של הלילה!

3. טיבול הכרפס

הטעם המובא לאכילתו וטיבולו של הכרפס הוא כדי שישאלו התינוקות. הב"ח (סי' תעג) מציין מה עלינו להשיב להם על כך:

והתשובה לתינוקות הוא דהטיבול שקודם סעודה הוא דרך חירות, כדרך בני חורין שמטבילין קודם סעודה להמשיך תאוות המאכל. כ"כ קצת מפרשים.

טיבול הכרפס מתבצע בתחילת הלילה, ואילו הסעודה מתחילה זמן רב לאחר מכן, האם דרכם של בני מלכים לעורר את תאוות המאכל, ובפועל להתאפק ולא לאכול עד זמן רב אחר כך?

1 בשו"ת מהר"ל (סי' צד) אף כתב שבפסח יש להחמיר בכך יותר מבכל יום טוב משום ש"רגילין להמתין הרבה במוצ"ש ליו"ט אחר חשיכה קודם שיאכלו ויקדשו, כי אינו מוכן כל דבר, מה שאינו כן בליל פסח שצריך למהר בשביל התינוקות והאפיקומן". וכן העתיק גם החק יעקב סי' תעא ס"ק א.

גם הטעם הנוסף המובא בדברי הב"ח אינו מובן:

ולי נראה דהתשובה היא לפי שעדיין לא הגיע זמן סעודה, דבעינן למימר תחילה אגדתא והלילה, על כן אנו מטבילין עכשיו לטעימה בעלמא לפני הסעודה, שלא להשהות כל אותו הזמן בלי אכילה כל עיקר.

כלומר, הכרפס בא כדי להשקיט את הרעב למשך זמן אמירת ההגדה. האם באמת מעט כרפס (לרוב הדעות - פחות מכזית, כדלהלן) ישקיט את הרעב עד קרוב לחצות הלילה?

4. ברכת המרור

הראשונים נחלקו מדוע אין מברכים על המרור ברכת בורא פרי האדמה. יש הסוברים שטעם הדבר משום שהמרור נאכל בתוך סעודת המוציא (תוס' פסחים קטו, א), ויש הסוברים שהמרור נפטר בברכתו של הכרפס (רשב"ם פסחים קיד, ב). כדי לחשוש לדעה השניה פסק השולחן ערוך (סי' תעג סע' ו) לאכול מן הכרפס פחות מכזית, וכך לא יצטרך לברך עליו ברכה אחרונה וברכתו תפטור את המרור.

בכך ישנו קושי, שהרי לחלק מן הדעות ברכה ראשונה פוטרת רק מאכל הנאכל בתוך זמן שיעור עיכול (שעה וחומש), כיצד אם כן תפטור ברכת הכרפס בתחילת ליל הסדר את המרור הנאכל זמן רב לאחר מכן?

ב. המצוה - לקצר באמירת ההגדה

הגרמא במסכת פסחים (קט, ב) מתארת את ההתנהלות בליל הסדר:

תניא, רבי אליעזר אומר: חוטפין מצות בלילי פסחים, בשביל תינוקות שלא ישנו. תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא, מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים, בערב פסח - בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו.

2 יש להעיר שקושיא זו קשה רק לשיטת המגן אברהם (סי' קפד ס"ק ט) שכתב ששהיית שיעור עיכול מחייבת ברכה ראשונה מחדש, מאידך המשנה ברורה (שם ס"ק כ) נקט שאין חובה לברך שנית ברכה ראשונה, וכן כתב גם בביאור הלכה (סי' קצ ד"ה אחר). אולם מכך שליל הסדר לא הובא כראיה לשאלה זו משמע קצת שלא נפגשו בבעיה זו בלילה זה. הגרש"ז אוריבך בהליכות שלמה (פסח עמ' רמו) התקשה בשאלה זו, והוסיף להקשות שלכאורה היה מקום לחייב גם ברכה אחרונה על כוס הקידוש מטעם זה. ולפיכך חידש "ונראה דבנידון דידן כיון דמה ששוה היינו ע"י זה שהוא עסוק באמירת ההגדה שהוא מחויב בה והוי נמי צורך הסעודה, לכן אין זה חשיב הפסק אע"פ שעובר שיעור עיכול". ובחשוקי חמד (פסחים קט, א) כתב שלא להאריך באמירת ההגדה יותר משיעור 72 דקות בין כוס ראשונה לכוס שניה.

את דברי רבי אליעזר 'חוטפין מצות בלילי פסחים' ביארו רבים מהראשונים³ כהדרכה למהר את אמירת ההגדה על מנת להגיע לסעודה בזריזות, וכן נפסק למעשה בשולחן ערוך (סי' תעב סע' א): "יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי לאכול מיד כשתחשך, ואף אם הוא בבית המדרש יקום, מפני שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו".

בעל המשנה ברורה (שעה"צ ס"ק ב) מבאר את הסיבה למהירות זו:

יש למהר ולהגיע לידי מוציא מצה כדי שישאלו התינוקות למה אוכלין מצה וכשהן מסובין דוקא, ולמה אוכלין מרור, וענין הטיבול בחרוסת. ואף על גב

3 רש"י פסחים קט, ב, וכ"כ שם תוספות רי"ד, ריבב"ן, ספר המכתם, פסקי ריא"ז, רב"ד חמץ ומצה ז, ג, ראב"ה סי' תקכה, תוספות רבינו פרץ פסחים שם, ומרדכי השלם סי' קט. כך הבינו גם הכלבו סימן נא, ארחות חיים סימן לח, אברבנאל בפירושו על ההגדה ובפירוש הרשב"ם על ההגדה, ובפירוש רבינו יונתן על הרי"ף שם, בשו"ת מהר"י ווייל סימן קצג, במנהגי מהר"ל סדר ההגדה סי' ג, וכן גם בשו"ת מהר"ל סימן צד, וכן העתיק גם החק יעקב סי' תעא ס"ק א, וכן בתויו"ט פסחים י.ו. לעומתם באור זרוע (ח"ב פסחים סי' רנו) מצאתי: "לחטוף - למהר קודם שישינו, ועוד דמצוה למהר אכילתו קודם חצות", משמע שהבין שהמהירות נועדה כדי להספיק לאכול קודם חצות, ולא בתחילת הלילה.

4 יש להעיר שהמשנה ברורה עצמו מסתפק האם כוונת הגמרא והשולחן ערוך למהר את אכילת כל המסובים, או שמא למהר את תחילת הסדר כדי להגיע במהירות ל'מה נשתנה'. פירוש נוסף הביא בשם הרשב"ץ במאמר חמץ ש"ממהרים להאכילם כדי שלא יישנו", משמע שרק את התינוקות מאכילים מוקדם. אולם בדבריהם של ראשונים רבים מפורש שכל המסובים ממהרים לאכול: כך ברבא"ד (חמץ ומצה ז, ג) "ממהרין לאכול כדי שלא ישנו". ובראב"ה (סי' תקכה) "וחוטפין מצה וממהרין לאכול כדי שלא ישנו התינוקות וישאלו", ובתוספות רבינו פרץ (פסחים שם) "ועוד נראה שחוטפין מצה שאוכלין במהרה, ומתוך כך לא יישנו שלא יתעכבו כל כך", וכלשונו ז' גם במרדכי השלם (סי' קט) ובריבב"ן (פסחים שם): "וחוטפין מצה בלילי פסחים שממהרין בעשייתן ובאכילתן בשביל התינוקות שלא יישנו כדי לקיים מצות והגדת לבנך", ובמנהגי מהר"ל (סדר ההגדה סי' ג): "ממהרין בכל היכולת לאכול בשביל שישאלו התינוקות, דהתורה העידה על כהן, כדדרשינן כנגד ארבעה בנים דברה תורה. ושינויים טובא עבדינן היכר לתינוקות שישאלו". כך מוכח גם מפירוש רבינו יהונתן (על הרי"ף שם): "וחוטפין - ממהרין לאכול... רוצה ר' עקיבא שיתעכבו התלמידים שלומדים עמו בערב הפסח עד שתחשך מאוד מאוד חצי שעה או שעה, כדי שלא ישנו התינוקות שלהם בתוך הסעודה, אלא תכף בצאת הכוכבים היה רוצה שיתחילו לאכול מצה". וכדבריו שממהרים באכילת המצה עם צאת הכוכבים כתב גם מהר"י ווייל (סימן קצג): "בתחילת הלילה מיד מתחילין הסדר כדי שלא ישנו התינוקות". וכן משמע גם משו"ת מהר"ל (סי' צד) שכתב שאכילה בערב הפסח חמורה יותר מבערב שבת משום שממהרים את אכילתם בלילה, וכן מהחק יעקב (סי' תעא ס"ק א) שהעתיקו. וכן גם משמע מהכלבו (סי' נא), ארחות חיים (סי' לח), אברבנאל והרשב"ם (על ההגדה) שהסבירו משום כך שהחכמים סיפרו ביציאת מצרים לאחר אכילתם.

דבסדר ההגדה תקנו מה נשתנה בתחילת ההגדה, אין בכך כלום, דעיקר השאלה והתמיהה של התינוק הוא בשעה שרואה המעשה בעיניו⁵. מלבד הערך שבערונות התינוקות, בדברי התוספתא (פסחים ב, כב) אנו מוצאים שהקדמת הסעודה משובחת גם בכדי להזדרז בקיום המצוה: מאימתי אוכלן? משתחשך. לא אוכלן משתחשך - אוכלן כל הלילה, לא אוכלן כל הלילה - לא יאכלם. משמע שרק בדיעבד אוכלן בהמשך הלילה.

ג. הסדר שביליל הסדר

מן האמור ניתן להסיק שסדר פסח אמור היה להיות קצר בהרבה מן הסדר הנהוג בימינו. יש להבין אם כן כיצד מתיישב הדבר עם המצוה להרבות בסיפור יציאת מצרים, ועם השאיפה לעסוק בו "כל אותו הלילה"?

התשובה לשאלה טמונה במעשה שאותו אנו קוראים בתחילת ההגדה, במבט ראשון מובן ממנו שהחכמים המסובים בבני ברק האריכו ב'מגיד' עד לעלות השחר, אך האם מרוב דבקותם לא קיימו את מצות אכילת מצה ומרור? אם כך היה על תלמידיהם להסב את תשומת ליבם על ביטול מצוות הלילה עוד לפני שהעירו להם על ביטול קריאת שמע של שחרית!

לאור קושיא זו מבאר בספר הכלבו (סימן נא)⁶:

מעשה ברבי אליעזר - **וזה ודאי היה אחר אכילה**, דאי קודם אכילה הא אמרינן חוטפין מצה בלילי הפסח בשביל שלא ישנו.

5 כטעם זה משמע מדברי הריב"ן (שם) והראב"ה (שם) שכתבו "כדי שלא ישנו וישאלו". ובדומה לכך גם מדברי הרי"א ז (שם) שכתב "שלא יישנו כדי לקיים מצות והגדת לבנך". ובמנהגי מהרי"ל (סדר ההגדה ג) כתב: "ממהרין בכל היכולת לאכול בשביל שישאלו התינוקות, דהתורה העידה על ככה כדרשינן כנגד ארבעה בנים דברה תורה ושינויים טובא עבדינן היכר לתינוקות שישאלו". יש להבין האם כוונתו כראשונים הללו שיש למהר באכילה כדי שיראו התינוקות את השינויים שבמשך הסדר, או שמא כוונתו שהתינוקות יתעוררו וישאלו על עצם מהירות האכילה. טעם נוסף למהירות זו מובא בדברי רבינו יונתן על הרי"ף שם: "ממהרין לאכול כדי שלא ישנו התינוקות ויגמרו ההלל עמנו"...

6 וכן כתב גם בארחות חיים (סימן לח), וכן מפרש גם האברבנאל בפירושן 'זבחי פסח' על ההגדה על הפיסקה "מעשה ברבי אליעזר". וכן גם בפירוש המיוחס לרשב"ם על ההגדה. ובפירוש הריטב"א להגדה סיים ג"כ "ועוד יש לומר כי החכמים הללו לאחר שסיימו ארבע כוסות האריכו בענין יציאת מצרים", ובהמשך כתב טעם "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" - "לפי שאין לנו לאכול שום דבר אחריו כדי שיסאר טעמו בפינו, ומתוך הטעם נזכיר טעמי המצוה ונספר בה כל הלילה". יש להעיר שבכלל המסובים בבני ברק היו רבי אליעזר ורבי עקיבא, שהם בעלי המימרא בגמרא בפסחים המצריכה למהר את הסדר כדי שלא ישנו התינוקות.

כעת אנו מבינים שבקביעת סיפור המעשה בתחילת ההגדה כיוונו חכמים להורות שבסיפור יציאת מצרים יש להאריך לאחר אכילת המצה והמרור⁷. לכך הסמיכו חכמים הדרכות נוספות: לאלו שאלות עלינו לעורר את הילדים, על מי מוטלת המצוה ('ואפילו כולנו חכמים'), וכיצד עלינו להשיב לכל בן ובן כפי הבנתו ('כנגד ארבעה בנים'), ובכך הבהירו חז"ל שנוסח ההגדה הינו רק פתיחה לסיפור יציאת מצרים, שעליו להתבצע באריכות באופן עצמאי לאחר אכילת המצה והמרור⁸.

וכך מסופר על אחד מגדולי דורנו, רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל בעל 'קהילות יעקב' (ארחות רבינו פסח סע' כה):

כל השנים מו"ר זצוק"ל קרא את ההגדה בנחת ולא אמר פירושים, כדי להזדרז עם אכילת מצה. בתוך הסעודה היו אומרים דברי תורה ופירושים על יציאת מצרים. שנה אחת אמר מו"ר הטעם שמזדרז באמירת ההגדה - שיש מפרשים 'חוטפים מצה בלילי פסחים' דהיינו שממהרים באמירת ההגדה כדי להזדרז באכילת מצות.

ד. תוספת - מיקוד סיפור יציאת מצרים

הרצון המקובל להאריך בסיפור יציאת מצרים במהלך קריאת ההגדה הביא לעיסוק רב בנוסח ההגדה והנאמר בה: מדוע דווקא ארבעה בנים? מה התשובה לבן החכם? למה חמשת החכמים ערכו את ליל הסדר דווקא בבני ברק? מדוע אנו מזמינים את האורחים דווקא בארמית? וכדומה.

7 וכן מובא בפירוש ההגדה המיוחס לרשב"ם על המילים 'ואפילו כולנו חכמים' - 'ויש לנו לספר כל העניין, מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ובזה יצאנו ידי חובתנו. אך כל המספר ביציאת מצרים אחר אכילתו הרי זה משובח'. וכן הוא גם בדברי הכלבו (סימן נא) ובפירוש הארחות חיים על ההגדה על משפט זה. לעומתם הרמב"ם (חמץ ומצה ז, ד) כתב "וכל המוסף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח", משמע קצת שהאריכות היא בעת אמירת ההגדה עצמה, אף שאפשר שכוונתו להאריך בעת הסעודה בדרש פרשה זו.

8 מדוע אם כן תוקן לומר נוסח ההגדה לפני האכילה? נראה שבליה זה אנו מחויבים בסיפור יציאת מצרים מן התורה, וככל מצוה דאורייתא - אסור לאכול לפני שמא ימשך באכילתו ולא יקיים את המצוה. כך ניתן להבין זאת מדברי הב"ח שהבאנו לעיל: "שעדיין לא הגיע זמן סעודה, דבעינן למימר תחילה אגדתא והלילא", ובהמשך לעניין עקירת השולחן כתב: "ישאלו למה עוקרין את השולחן ועדיין לא אכלנו, וישיבו להם כי צריך לספר ביציאת מצרים קודם אכילה". ובדומה לזה המהר"ל בגבורות ה' ריש פרק נב. ישנם שני טעמים נוספים לאמירת ההגדה קודם האכילה: האחד לצורך המצה, כמובא בגמרא במסכת פסחים (קטו, ב): "לחם עוני - לחם שעונין עליו דברים הרבה". והשני לצורך ההגדה, שכך דרש מחבר ההגדה את הפסוק "בעבור זה" - "לא אמרת אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך".

לעיתים נדמה כי ישנו פער בין קושיות אלו, העוסקות בדיני סיפור יציאת מצרים, ובין סיפור יציאת מצרים המתואר בדברי הרמב"ם בספר המצוות (עשה קנז):

הציווי שנצטוונו לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן בתחילת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מה שיוסיף לספר ולהאריך בדברים, בהגדלת מה שעשו בנו, ומה שעינו אותנו המצרים, ואיך נפרע לנו ה' מהם, ולהודות לו יתעלה על כל החסד אשר גמלנו, הרי זה משובח...

מלשונו נראה שעיקר דין סיפור יציאת מצרים הוא בסיפור הניסים והודאה לה', ולא ההתעסקות בדיני ליל הסדר המובאים בתחילת ההגדה. כך גם ניתן לדייק מדברי הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה ז, ד) שדייק וכתב "כל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו (=ארמי אובד אבי ואילך) הרי זה משובח", משמע שאין המצוה להאריך בעיסוק בהלכות המובאות בתחילת ההגדה, אלא במדרשים המתארים את השיעבוד והיציאה.

ישנם שני מקורות מרכזיים שמהם משמע שהלכות הפסח כלולים גם הם במצות ההגדה:

א. התוספתא (פסחים י, ח) כתבה: "חייב אדם לעסוק **בהלכות** הפסח כל הלילה", וכעין זה פסק השולחן ערוך (סי' תפא סע' ב) "חייב אדם לעסוק **בהלכות** הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה"⁹.

החתם סופר בדרשותיו (ח"ד עמ' סה) מחלק בין סיפור יציאת מצרים, שמצוותו עד חצות, לבין המצוה לספר ביציאת מצרים כל אותו הלילה¹⁰, כמנהגם של החכמים המסובים בבני ברק: "דעד חצות עסקו בסיפור יציאת מצרים, ולאחר חצות עסקו בהלכות פסח. ובוה מובן דברי המחבר שכתב דחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות וכו', וכוונתו דעד חצות יספר ביציאת מצרים, ואחר חצות יעסוק בתורה בהלכות פסח"...

להסבר זה דברי הרמב"ם מכוונים לחלקו הראשון של הסדר, שבו יש להאריך בסיפור השיעבוד וניסי היציאה בלבד, ורק לאחר חצות אפשר לשלב גם את הלכות הפסח.

9 מראה זו הביאו בשם הגרי"ז והגר"ח מבריסק שניתן לקיים את המצוה בסיפור ההלכות, וכן כתב גם הגרצ"פ פרנק במקראי קדש פסח סימן מב, ובשו"ת אור לציון חלק ג, טו, י. בהגהות הגר"א על התוספתא שם תיקן את הגירסא "חייב אדם לספר ביציאת מצרים"... משמע שהוא סובר שהעיסוק בהלכות אינו בכלל סיפור יציאת מצרים אולם על דברי השו"ע לא העיר מאומה.

10 כעין חילוק זה הובא בשם הגרש"ז אוירבך בהליכות שלמה, פסח פ"ט הערה 223.

ב. כתשובה לבן החכם השואל "מה העדות והחוקים" מייעדת ההגדה את הלכות הפסח: "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח - אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". משמע שבכלל מצות הסיפור בלילה זה כלול גם העיסוק בהלכות הפסח.

ר"י אברמסקי זצ"ל ב'חזון יחזקאל' (תוספתא פסחים י, ח) עמד על כך שדווקא ממקורה של שאלה זו בפסוק יש להוכיח להיפך: "השואל כנראה הוא תלמיד חכם, ובא לעמוד על עיקרי דינים, כנראה משאלתו 'מה העדות והחוקים והמשפטים', והתורה מצוה אותו 'ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה', ולא עתה השעה לפלפל עמו על עיקרי ההלכות..."

לאור זאת יש לבאר שגם כוונת ההגדה אינה לענות לחכם על כל שאלותיו "מה העדות והחוקים והמשפטים" לפרטיהן, אלא להשיב בקצרה על שאלותיו בהלכה, ולהודיעו שלאחר אכילת האפיקומן, כאשר אין עוד מצוה לאכול מן הפסח - אז ניתן ללמוד את הלכות הפסח אותן הוא מבקש¹¹.

שינוי מהלך הסדר, והתמקדות בסיפור יציאת מצרים בעת 'שולחן עורך' במנותק מאמירת נוסח ההגדה, מעניקים לנו הזדמנות לשנות את מיקוד סיפור יציאת מצרים שאליו הורגלנו, ומאתגרים אותנו להכין מראש סיפורים ומדרשים העוסקים ביציאת מצרים עצמה ובהודאה לריבונו של עולם על שהוציאנו ממצרים והגיענו ללילה הזה. כחתימה ראיתי לצטט כאן מדברי שני אחרונים בני דורנו שעוררו על מיקוד הסיפור בניסי יציאת מצרים.

הגר"מ אליהו (שו"ת מאמר מרדכי ח"ב או"ח סי' לח) כתב:

וצריכים להדגיש שלדעת הרמב"ם אם אדם ילמד הלכות קרבן פסח בלילה פסח או הלכות חמץ או אפית מצה לא קיים מצות עשה מן התורה לספר ביציאת מצרים¹².

11 לכך יש להוסיף את דברי הריטב"א בפירושו להגדה, שהטעם להלכה שאין אוכלים אחר האפיקומן - כדי שנמשיך לספר ביציאת מצרים לאחר מכן.

12 ושם הוסיף: "ולפי זה מובן מה שחלקו חז"ל בפסחים דף קט"ז ע"א מהיכן מתחילה ההגדה אם מתחילה עובדי ע"ז או מעבדים היינו, ולכאורה מאי נפ"מ מהיכן מתחיל? אולם לסברת שמואל שאומר מעבדים היינו לפרעה במצרים היינו מצוה לספר נסים ונפלאות של יציאת מצרים ולא מה שקדם לכך, אע"פ שהם נסים ונפלאות ה', אולם לסברת רב מתחיל מתחילה עובדי ע"ז, והטעם כלשון הרמב"ם שם ומתחיל בגנות ומסיים שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבנו ליחודו, היינו שזה חלק מיציאת מצרים, ולא רק שחרור גופני הצלה משעבוד בלבד - אלא קבלת עול תורה ומצוות מאפילה לאור גדול, זה קיום תורה ומצוות שהבדילנו מן התועים וקרבנו אליו, זה חלק מנס סיפור יציאת מצרים".

ובכך האריך הרב אביגדור נבנצאל (הגדת ירושלים במועדיה עמ' סו):

ראיתי לעורר ולהעיר, צריך לדעת שעיקר מצות סיפור יציאת מצרים הוא הסיפור על השיעבוד והניסים שנעשו בארץ מצרים, הן בשעת השיעבוד והן לכשהתחילה הגאולה בשליחות משה ואהרן. ומשם ואילך כל הדברים המפורשים בתורה ובדברי חז"ל, וכן ההתבוננות בהלכות פסח מצה ומרור כדלהלן. אמנם בכל הפלפולים והערות שאומרים בנוסח ההגדה, שאין משתמע ואין נלמד מהם עניין השיעבוד והגאולה ואף לא הלכות פסח מצה ומרור - אין יוצאין בזה כלל ידי מצות סיפור יציאת מצרים¹³. **ואף שגדולי ישראל אמרו פירושים רבים בנוסח ההגדה, אפשר ורצוי לפלפל בפירושים אלו בחוה"מ וביו"ט, שהרי גם גדולי ישראל לא כתבו את ההגדה ופירושיה בלילה זה.** אך בלילה זה המצוה היא לספר לבנים את סיפור יציאת מצרים עצמו.

סיכום

ראשונים רבים כיוונו את האריכות בסיפור יציאת מצרים לזמן שלאחר אכילת המצה והמרור. על עורך הסדר לבחון בחיוב אפשרות זו, כאשר להערכתו יהיה ניתן ליישם זאת בפועל, ומשתתפי הסדר יהיו קשובים לסיפור יציאת מצרים גם בעת הסעודה ולאחריה. סדר זה מעניק הזדמנות למיקוד סיפור יציאת מצרים במדריש חז"ל ופירושים העוסקים בשיעבוד ובניסי היציאה, תוך מיעוט העיסוק בהלכות הפסח המופיעים בתחילת ההגדה.

13 החתם סופר (דרשות לפסח, תקפא) מבאר מדוע החובה בלילה זה היא לספר בתיאורי הניסים ולא בפלפול בהלכות: כי ענין סיפור יציאת מצרים אינו לפלפל בהלכה, כי הפלפול הוא בירור הקליפות מהקדושה, ולילה הזה הוא ליל שימורים ואין אחיזה לקליפה, ולכן מיוחד אך ורק לספר בניסי ה' ונפלאותיו. ולכן בכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה, כי חמץ בגימטריא **חלק**, רמז על המחלוקת, הפלפול שעל ידו נעשים כאויבים בשער, על מנת להיעשות מצה, דהיינו שלום לבסופו, מצה גימטריא **קהל** - היפך המחלוקת, כי בסוף נעשים אוהבים זה לזה. אמנם הלילה הזה כולו מצה ושלום.